

СИНТАКСИС

КЪМ ТИПОЛОГИЧЕН АНАЛИЗ НА КОМПЛЕМЕНТНОСТТА В БЪЛГАРСКИ

Светла Коева

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките

svetla@dcl.bas.bg

Резюме: Целта на изследването е да се представят основни елементи от типологичния анализ на комплементните изречения в български език, като се изходи от някои традиционно използвани конвенции и се предложи класификация, която се основава на вида на семантичните отношения между простите изречения. Последователно са разгледани начините за изразяване на релациите **има комплемент – е комплемент на** на лексикално, морфологично, синтактично, семантично и структурно равнище във връзка с: наличието на комплементизатор; интерпретацията на темпоралните характеристики на подчинения предикат в зависимост от темпоралните характеристики на главния; задължително словоредно разместване по отношение на каноничната структура; наличието на зависима интерпретацията на субекта на подчинения предикат от аргумент към главния предикат и редукцията на синтактичната структура на комплементта.

Ключови думи: *комплементност, семантични релации, лексикална маркираност, структурна маркираност*

1. Въведение

Традиционната класификация на българските подчинени изречения се основава на синтактичната категория и синтактичната функция на опората (съществително име, местоимение или субстантивирана част на речта; прилагателно име, глагол или именна част на речта в позицията на предикатив от съставно именно сказуемо) и на синтактичната функция на кореспондиращия конституент – дума или словосъчетание, с който може да се субституира подчиненото изречение (подлог, предикатив, определение, допълнение, обстоятелствено пояснение). Подобна класификация изключва малките изречения и подчинените изречения, които се отнасят към главна част опосредствено от предлог, и не изяснява природата на съюзните и въпросителните подчинени изречения към опора съществително или прилагателно име.

Цел на изследването е да се представят основни елементи от типологичния анализ на комплементните изречения в български език, като се изходи от някои традиционно използвани конвенции и се предложи класификация, която се основава на семантичните отношения между присъединяващата част и комплементното изречение и тяхната проява на лексикално, морфологично, семантично, синтактично и структурно равнище. Основната постановка е, че при обединяването на две прости изречения в сложно се реализира семантично отношение, което зависи от типа на единия или и на двата конституента (присъединяваща част и присъединявана част).

Семантичните релации свързват предикат (същински или не) и конституент, който може да се реализира съвместно с предиката. Основните семантични релации между присъединяваща и присъединявана част (просто изречение) са: симетрична **конюнкция** (1.); симетрична **дизюнкция** (2.); **има комплемент – е комплемент на** (3.); **има адюнкт – е адюнкт на** (4.); **има субект – е субект на** (5.).

1. [Ще отида там] и [ще разговарям с един приятел].¹
2. [Приемете го] или [го отхвърлете].
3. [Лунарните станции [съобщават, че тялото приближава земната орбита]].

¹ Примерите са от *Българския национален корпус* (Коева / Коева 2014).

4. [[Отскочих], сякаш [ме беше ударил]].
5. [Ненадейно им се причу, че [в тунела закънтя рев]].

За нуждите на изследването ще бъдат представени накратко някои типологични теории за комплементността, семантичните свойства на релацията **има комплемент** – **е комплемент на** и нейното изразяване на лексикално, морфологично, синтактично, семантично и структурно равнище.

2. Типологични теории за комплементността

Съотнасянето на българските класификации с типологични изследвания показва, че при типологичните класификации² в по-голяма степен се отделя внимание на семантичната свързаност между главния предикат и комплементът, както и на изразяването на тази свързаност на синтактично и морфологично равнище.

Т. Гивон (Givón 1980) предлага класификация, която отчита зависимостта на подчинения агент от агента на главното изречение, като степента на зависимост се свързва със степента на редукция при изразяването на граматични категории в комплементното изречение (най-общо, колкото по-голяма е зависимостта, толкова по-голяма е редукцията). Въвежда се **Скала на свързване** (Binding Scale), която отразява степента на интеграция на подчиненото изречение към главното, и **Скала на синтактично кодиране** (Syntactic Coding Scale), която показва отразяването на интеграцията на синтактично равнище. Двете скали са съотнесени и образуват т. нар. **Йерархия на свързване** (Binding Hierarchy), в която се съпоставят семантичните и синтактичните характеристики. Колкото по-високо е даден предикат в Скалата на свързване, толкова повече характеристиките на неговия комплемент се отдалечават от характеристиките на самостоятелно употребено просто изречение (Givón 1980: 337). Зависимостта се определя от: свързаната интерпретация на агента на подчиненото изречение по отношение на агента на главното изречение; възможността за пълно изразяване на категориите време, аспект и модалност (наклонение) от предиката на подчиненото изречение и наличието на повдигане³ на аргумент на подчинения предикат в синтактична позиция на главния предикат. Предикатът на комплементът е независим, ако има същите възможности за изразяване на агента и на категориите време, аспект и модалност като главния предикат.

Например предикатите за манипулация са описани със следните свойства (Givón 2001: 41), като добавените характеристики за български са подчертани, а невалидните са оградени в скоби:

Семантичен прототип: агентът на главния глагол манипулира поведението на манипулирания, агента на комплементния глагол; манипулираният от главния глагол е кореферентен с агента на комплементния глагол; комплементното изречение изразява събитието, което трябва да се изпълни от манипулирания.

Синтактичен прототип: агентът, манипулатор при главния глагол, е негов субект; манипулираният от главния глагол може да бъде или пряк (6.), или непряк обект (7.) в главното изречение; манипулираният от главния глагол е субект на комплементното изречение; манипулираният, субект на комплементното изречение, може да има нулево изразяване в комплементното изречение (6.а. и

² Поради ограничения обем не всички класификации или обзори ще бъдат отбелязани в текста (Cinque, Rizzi 2010; Cristofaro 2005; Dixon 2010; Gast, Diessel 2012; Lehmann 1988; Van Valin 1984; Wurmbbrand, Lohninger 2019 и др.), а споменатите няма да бъдат разгледани в пълнота.

³ Явлението повдигане се характеризира с това, че информационно значима част се придвижва наляво посредством повдигане в синтактичната структура и аргумент на подчинения глагол се превръща в граматичен аргумент (субект или обект) на главния глагол (Givón 2001: 272). Например за английски: *It seemed (to us) that they are leaving* „Изглежда, че те заминават“; *They seemed (to us) to be leaving* „Те изглежда, че заминават“; *We saw that he was leaving* „Видяхме, че той заминава“; *We saw him leaving* „Видяхме го да заминава“. За български е изказано мнението, че повдигане към подлога не се наблюдава, а движението наляво може да се разглежда като вид топикализация, тъй като няма съгласуване между придвижения конституент и глагола на главното изречение (Коева 1995). Примерите, които могат да се интерпретират като повдигане в обектна позиция, допускат и експлицитна реализация на субекта или на друг аргумент в подчиненото изречение и се разглеждат като *вътрешна лява дислокация* (виж по-долу): *Чух го той да ми говори*; *Видяхме ги да ги водят*.

7.а.); глаголят на комплементното изречение (най-често) има ограничена финитна употреба; комплементното изречение (обикновено) заема обектната позиция към главното изречение.

6.а. ... [молила [го_i] беше [(той_i)⁴ да не ходи в Англия за булка]].

6.б. ... [моля [те_i] [ти_i] да го превържеш]].

7.а. [[Ви_e_i] разрешавате на [войниците_e] [(те_e) да грабят страната]].

7.б. Четеше техните, но [[им_i] разрешаваше и [[те_e] да прочетат неговия]].

Езиците варират по отношение на броя и типа комплементни изречения, които могат да се изразяват в тях (Noonan 2007: 2). Типът на комплементните изречения се определя от морфологичните характеристики на предиката, от вида на синтактичните релации между комплементния предикат и неговите аргументи и от семантичните отношения между главния предикат и комплементната конструкция (Noonan 2007: 3). Наблюдават се комплементни изречения, които без комплементизатор имат (най-общо) структурата на самостоятелно употребено просто изречение (sentence-like) (Noonan 2007: 8), и комплементни изречения, чиято структура се различава съществено от структурата на самостоятелно просто изречение. Комплементните изречения от първия тип могат да бъдат както индикативни, така и неиндикативни предикати, които се означават обобщено с термина *конюнктивни предикати* (Noonan 2007: 10). Различават се още паратактични, инфинитивни, номинализирани и причастни комплементи. При паратактичните комплементи се изразяват две твърдения (за разлика от останалите комплементи, които формират едно твърдение с главния предикат). За български по подобен начин могат да се интерпретират изречения като посоченото в 8., но засега оставяме настрана подобна дискусия.

8. [Виждам го], [той влиза в стаята].

Известно е, че в български инфинитивни изречения няма, номинализациите нямат изреченски характер, а причастните комплементи се реализират под формата на комплементни малки изречения.

По отношение на категорията време комплементното изречение може да има или да няма ограничения за нейното изразяване; да бъде с независима или зависима времева референция (independent – dependent time reference) (Noonan 2007: 52). Във втория случай стойността на категорията време на подчинения предикат може да е идентична с тази на главния предикат или да се ограничава от нея.

Налага се заключението, че колкото по-силна е семантичната свързаност между събитията, представени от главния и подчинения предикат, толкова по-голяма е синтактичната интеграция между главното и подчиненото изречение (Noonan 2007: 50 – 51). Предлага се **Скала на (не)зависимостта** (Scale of (in)dependence), в единия край на която се разполагат наподобяващите самостоятелно просто изречение комплементни типове, а в другия край – напълно редуцираните комплементи.

Ще бъдат изследвани и класифицирани типовете комплементни изречения, които се присъединяват от различни класове предикати; ще бъде показано по какъв начин се изразява семантичната релация между присъединяващия конституент и подчиненото изречение: на лексикално равнище – с помощта на комплементизатор; на морфологично равнище – посредством ограничения при изразяването на глаголните категории на подчинения предикат; на синтактично – чрез словоредна промяна; на семантично – чрез зависима интерпретация на субекта на подчиненото изречение от аргумент на главното изречение, на структурно – чрез редукция на структурата на комплементна.

3. Семантичната релация има комплемент – е комплемент на

Същински предикат и комплемент може да са свързани с обратните релации **има комплемент – е комплемент на**. В тези случаи предикатите могат да бъдат глаголни или именни (съществителни или прилагателни имена), а **комплементите** са конституенти (прости изречения, думи или

⁴ В примерите в кръгли скоби се представени имплицитни конституенти, за да се илюстрира зависимата им интерпретация, в конкретния пример интерпретацията на субекта на подчиненото изречение е зависима от интерпретацията на обекта на главното изречение. Еднаквата интерпретация на конституенти се показва посредством еднакви индекси както при експлицитна, така и при имплицитна употреба.

словосъчетания), семантично задължителни, за да се изрази значението на предиката, макар в някои употреби да остават синтактично имплицитни, ако се подразбират от непосредствения или от широкия контекст. Семантичната релация **има комплемент – е комплемент на** се отнася до отношението между предиката и задължителен за изразяване на значението на предиката конституент (комплемент), като специфичната семантика на релацията се определя от лексикалното значение на предиката, а специфичната семантика на комплементното отношение – от лексикалното значение на предиката и комплементта.

Когато са между предикат и комплемент, изразен с подчинено изречение, релациите **има комплемент – е комплемент на** могат да бъдат транзитивни:

9.а. [[*Помня*], че [[*ми каза*], че [*са огромни*]]].

9.б. [[*Помня*], че [*са огромни*]].

Комплементите се селектират от предиката, или с други думи, определени класове предикати се свързват с определени типове комплементни изречения (или с определени класове съществителни имена и/или предлози). В примери 10.а. и 10.б. се показва, че глаголът *съжбялявам* се разширява от подчинени изречения, въведени с комплементизаторите *че* или *дето*, но не и с комплементизатора *дали*:

10.а. [[*Съжбялявам*], че (дето) [*загуби машината си*]].

10.б. [[**Съжбялявам*] *дали* [*загуби машината си*]].

Комплементизаторите (подобно на предлозите) изразяват на лексикално равнище семантичната релация между предикат и комплемент, ако комплементът е подчинено изречение.

Комплементите се свързват или директно с предиката (11.а.), или с предиката и други комплементи (11.б.).

11.а. *Получаващият орган* [*уведомява, че* [*получателят е отказал ...*]].

11.б. [[*Уведомяваме ви*], че [*приемаме вашата поръчка*]].

Някои комплементни изречения се характеризират с ограничени възможности за изразяване на категорията време⁵ и интерпретацията на темпоралните характеристики на подчинения предикат е в зависимост от темпоралните характеристики на главния (12.).

12. ... [*реши* (ще реши) [*да публикува препоръките си*]].

При някои случаи в български предикатът и комплементът (просто изречение) имат задължително аргумент с един и същи референт (13.а. и 13.б.), реализиран като субект или пряк обект на главния предикат и субект на комплементния предикат. При други се наблюдава структурна зависимост за еднакво лице при реализацията на аргументи на главния и подчинения предикат (14.).

13.а. [*Кани ни*_i [*(ние_i) да дойдем*]].

13.б. (*аз_i*) [*Преструвам се, че* (*аз_i*) [*се смея*]].

14. (*аз_i*) [*Възнамерявам* [*ние_i да ги използваме*]].

Комплементните малки изречения се характеризират с редуцирана структура, в която субектът и глаголната част на предиката не се изразяват (15.).

15. (*тя_i*) [*Струва ми се* [(*тя_i* е) *мила жена*]].

Последователно ще бъдат разгледани начините за изразяване на релациите **има комплемент – е комплемент на** на лексикално, морфологично, синтактично, семантично и структурно равнище.

⁵ За простота обединяваме под този термин същинската категория време и категориите вид на действието и таксис.

4. Характеристика на присъединяващия предикат и на основните типове комплементни изречения

Присъединяващата част (предикат) може да бъде изразена от глагол (включително съставна лексикална единица) или глаголно словосъчетание. Присъединяващата част (предикатив) може да бъде изразена от съществително име, именно словосъчетание, прилагателно име или адиективно словосъчетание.⁶

Определени семантични класове глаголни предикати присъединяват комплементи – подчинени изречения: за предаване на информация; за изискване на информация; за пропозиционално отношение; за въображаема реалност; за заблуда; за емоционална реакция или оценка; за обща оценка; за знание; за желание; за манипулация; за непосредствено възприятие (Коева / Коева 2019) и др. Повечето прилагателни имена и нечленуваните форми на причастията могат да се употребяват предикативно (предикат в съставно глаголно сказуемо, предикатив в съставно именно сказуемо и предикатив в малко изречение) (Коева / Коева 2018: 123). Класовете съществителни имена⁷ и причастия, употребени като прилагателни имена⁸, които присъединяват комплементни изречения, са производни от съответните семантични класове глаголи (с някои изключения по отношение на съществителните имена). Съществителни имена, които не са деривационно свързани с глаголи, присъединяващи комплементни изречения (*идея, история, новина* и др.), може да са синоними на съществителни, производни от глаголи, приемащи комплементни изречения, и съчетаемостта им произтича от синонимната употреба (*идея* ≈ *предположение* → *предполагам, че*; *история* ≈ *разказ* → *разказвам, че*; *новина* ≈ *съобщение* → *съобщавам, че*).

Комплементните изречения се разделят на невъпросителни и въпросителни (изразяващи интерогативна модалност), а в рамките на невъпросителните – на съобщителни (изразяващи индикативна модалност) и (косвено) подбудителни (изразяващи конюнктивна модалност) (Генадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 332). Термините са условни и са във връзка със структурата на подчинените изречения, която е аналогична на структурата на самостоятелно употребени прости изречения от съответния вид. Без да навлизаме в детайли в дискусиата за наличието на конюнктив в български⁹, приемаме наличието на конюнктивна интерпретация, в рамките на която се включват множество значения: заповед, молба, желание, подбуда и др. Във връзка с натовареността на термина *модалност* смятаме, че е по-подходящо да се употребяват термините *индикативна интерпретация* (16.), *интерогативна интерпретация* (17.) и *конюнктивна интерпретация* (18.). Посочва се, че при дадени структури (с конюнктивна интерпретация, бел. на автора) се изразява значение за следходност на събитието в подчиненото изречение по отношение на главното изречение (Жуцаров / Kutsarov 2002: 164).

16. [*Всеки [знае, [че [пътуване във времето е (беше, ще бъде) невъзможно]]]]]. (индикативна интерпретация на подчиненото изречение; възможност за изразяване на едновременност, предходност и следходност на събитието по отношение на главния предикат)*
17. [*Момчето [пита [кой казва (каза, ще каже) истината]]]. (интерогативна интерпретация на подчиненото изречение; възможност за изразяване на едновременност, предходност и следходност на събитието по отношение на главния предикат)*
18. [*Жена му [иска [да му предам (*предадох, *ще предам нещо)]]]. (конюнктивна интерпретация на подчиненото изречение; следходност на събитието по отношение на главния предикат)*

⁶ Отхвърля се възможността за изразяване на предикатив от наречие или предложна група (в такива случаи наречieto или предложната група се отнасят към глагола *съм*, употребен като пълнозначен глагол). Местоименията и числителните, употребени в предикативна позиция, функционират като съществителни или прилагателни имена. Уточнението се прави за пълнота, тъй като комплементни изречения към изброените категории няма.

⁷ Семантична характеристика на присъединяващите части съществителни имена се предлага от Р. Ницолова (Ницолова / Nitsolova 1983: 313 – 315).

⁸ Могат да се обособят и семантични класове прилагателни, които не са причастия по произход, които присъединяват комплементни изречения, но тази задача е извън обхвата на настоящата работа.

⁹ Различни аспекти на дискусиата са представени от К. Викторова (Викторова / Viktorova 2009: 325 – 332).

Наблюдава се още един тип, при който с подчиненото изречение се предава нереално събитие, но без конюнктивна интерпретация и без изразяване на следходност на събитието по отношение на главния предикат (19. и 20.).

19. [*Селяните отричаха [да са го видели]*].

20. [*Аз не помня [да съм се клел]*].

Подчинените изречения, въведени с някои комплементизатори, изразяват епистемична неутралност по отношение на извършването на действието (реализирана е една от двете полярни възможности: действието да се осъществи реално или не), а с други – епистемична неопределеност (налице са двете полярни възможности) (Nordström, Boye 2016: 131). При отсъствието на комплементизатор истинната стойност на комплементното изречение не може да бъде определена. При такава противопоставяне изреченията с индикативна интерпретация могат да се дефинират като епистемично неутрални, изреченията с интерогативна интерпретация – като епистемично неопределени, а изреченията с конюнктивна и неконюнктивна нереална интерпретация остават извън това противопоставяне.

5. Комплементни изречения с индикативна интерпретация

5.1. Лексикална маркираност

Лексикалната маркираност при комплементните изречения с индикативна интерпретация се осъществява посредством лексикално неутрален комплементизатор (по-рядко без, но в такъв случай комплементизаторът може да се експлицира).

Комплементизаторите се дефинират като неизменяеми думи, които изразяват отношения на граматическа зависимост между прости изречения, както и вида на подчиненото изречение (Radford 1997: 54 – 55). Можем да допълним, че комплементизаторите са неизменяеми думи, които не принадлежат към структурата нито на главното, нито на подчиненото изречение, а свързват предикат от главното изречение с комплементно изречение, като изразяват семантичната релация **има комплемент – е комплемент на** между тях и маркират вида на подчиненото изречение (като изразяващо епистемична неутралност или епистемична неопределеност).

„Към комплементизаторите (въвеждащи комплементни изречения – бел. на автора) в българския език се отнасят съюзните връзки *че* или *да, дали* и *дето*“ (Пенчев / Penchev 1998: 18; Тишева / Tisheva 2004: 10 и др.).

„Индикативната модалност се изразява от съюза *че*“ (Геннадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 332), а ако използваме въведената терминология, с *че* се изразява епистемична неутралност. Даден тип комплемент може да се свързва с повече от един комплементизатор (Noonan 2007: 3 – 4). В български се наблюдава конкуренция на различни комплементизатори при изразяването на епистемична неутралност.

Дето се определя като комплементизатор (Rudin 1986: 130 – 132; Пенчев / Penchev 1998: 120 и др.), макар и нееднозначно. Посочва се, че *дето* може да се редува с *че*, употребява се предимно в разговорната реч и въвежда подчинени изречения към предикати за емоционална или емоционално-мисловна дейност или за субективна оценка (Кръпова / Krarova 2008: 306), както и че „в съвременния български език *дето* все още не се е превърнало във фактивен комплементизатор, а запазва функцията си на релативен комплементизатор¹⁰ (...) и в субординативна употреба към фактивни глаголи, допускащи съчетаемост с предложна *за* фраза“ (Кръпова / Krarova 2008: 312).

¹⁰ Има се предвид, че изречението, въведено с *дето*, се отнася към експлицитна или имплицитна фраза като релативно изречение: *Съжалявам [PP за това [CP дето S]]*. Изреченията с комплементизатори към глаголен предикат обаче в български могат да се редуват с изречения към показателно местоимение: *Съжалявам [PP за това, [CP че S]]*; *Видях [NP това [CP кой S]]*, което показва, че разликата между *че* и *дето* не е „скрита релативна структура“ при изреченията с *дето*, както се отбелязва от И. Кръпова (Кръпова / Krarova 2008: 312).

Приемаме, че *дето* е епистемично неутрален комплементизатор, тъй като е неизменяема дума, може да има употреба, при която не принадлежи към структурата нито на главното, нито на подчиненото изречение, а свързва предикат от главното изречение с комплементно изречение, като изразява отношение на подчинение между тях и маркира вида на подчиненото изречение като съобщително. Може да се отбележи, че в сравнение с *че* *дето* има стилистични ограничения до разговорната реч и художествената литература.

21. *Радвам се, дете (че) [можях да видя] ...*
22. *Срам ме беше, дете (че) [излезе, че] ...*
23. *Благодаря, дете (че) [все пак го предложи].*

Десемантизираната употреба на *как* се посочва отдавна (макар и рядко) в българската граматика (Генадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 333), като освен *как* се изброяват и други въпросителни местоимения (*кой, какво, къде, колко, кога*), които могат да се употребяват за въвеждане на цялото комплементно изречение, т.е. без да имат характер на въпросително местоимение в изречение косвен въпрос.¹¹ Приемаме, че *как* е епистемично неутрален комплементизатор, респективно подчинителен съюз, когато се употребява десемантизирано, т.е. когато има алтернативна употреба с комплементизатора *че* и отговаря на посочените условия в изведената дефиниция за комплементизатор. Посочва се, че изреченията, въведени с *как*, се фокусират върху процеса, докато изреченията с *че* – върху факта, който се предава (Hansen et al. 2016: 215).

24. *Усетих как (че) [ме обзема това чувство] ...*
25. *... се радваше как (че) [ще завърши университета].*

Предикати, които се свързват с комплементизатора *че*, но не се свързват с комплементизаторите *дето* или *как*, са предикати за предаване на информация (*заявявам, заявяващ, заявление* и др.), за пропозиционално отношение (*вярвам, вярващ, вяра* и др.), за въображаема реалност (*предполагам, предполагащ, предположение* и др.), за заблуда (*преструвам се, преструващ се, преструвка* и др.), за знание (*зная, знаещ, знание* и др.). Семантичната релация с комплементно изречение може да се изразява конкурентно с комплементизаторите *че, дете* и *как* с глаголни предикати за емоционална реакция или оценка с експериенцер субект (*радвам се, радващ се, радост* и др.) и за емоционална реакция или оценка с експериенцер пряк или непряк обект (*яд ме е, срам ме е, радостно ми е* и др.). Предикатите за непосредствено възприятие¹² (*виждам, чувам* и др.) и за емоционално отношение (*благодаря, извинявам се* и др.) се съчетават само с комплементизаторите *че* и *дето*.

Не се наблюдава зависимост на субекта на подчиненото изречение от субекта или обекта на главното, няма ограничения по отношение на изразяването на граматичните категории на предиката в подчиненото изречение, нито редуциране на структурата на подчиненото изречение. При предикатите за предаване на информация и предикатите за знание с експериенцер субект (*зная, разбирам* и др.) важи следното: ако предложна (*за*) група, показваща темата, за която се съобщава информация, и комплементното изречение се явят едновременно, конституентът, изразен от предложната група, и аргумент към подчинения предикат имат еднакъв референт (26.).

- 26.а. *Осведомиха ме за [него_i], че (той_i) е странен.*
- 26.б. *Никога не съм казвал за [Томас_i], че [му_i] дължа пари.*

В този случай не може да се приеме, че има семантична маркираност, тъй като лексикалната реализация на (*за*) конституента към главния предикат е незадължителна и има функцията на обобщаващ елемент по отношение на комплементното изречение (за явлението въвеждаме термина

¹¹ Посочва се също, че цялостна ситуация, обект на възприятие, може да бъде изразена от подчинено изречение, ... и интензифициращото местоименно наречие *колко*, от местоименията *какво* и *каквото*, както и безсъюзно (Ласкова / Laskova 2012: 6).

¹² Някои предикати за непосредствено възприятие, изразени предимно с глаголи от свършен вид, допускат и комплементни изречения с *дето*.

вътрешна лява дислокация по аналогия с термина *лява дислокация*¹³). Можем да разглеждаме (за) фразата като конституент на подчиненото изречение, който функционира извън структурата му: За [*него*_i], (той_i) е странен; За [*Томас*_i], дължа [*му*_i] пари. (За) фразата се подчинява само на селективните ограничения на подчинения предикат, доколкото темата, за която се съобщава или знае нещо, може да се отнася до всяко явление от действителността и ограничения за съчетаемост не се налагат от главния предикат.

5.2. Лексикална и морфологична маркираност

Съществуват различни становища за синтактичната природа на *да*, когато въвежда подчинено изречение: *да* не е комплементизатор, а е неизменяема конюнктивна частица (subjunctive-like particle) (Rudin 1986: 62); *да* е опора на категорията FinitenessP (за разлика от *че*, което е опора на категорията ForceP (Крарова 1998: 89); *да* заема комплементизаторна позиция, но в рамките на категорията на спомагателните глаголи AuxP (Пенчев / Penchev 1998: 115); *да* е модална частица (Pitsch 2018: 17). Различните мнения в някои случаи може да се дължат и на различната природа на *да* в различните му употреби. Приемаме наблюдението, че „след глаголи за сетивно възприятие (*виждам, гледам, чувам, слушам, усещам* и др.) по функция съюзът *да* съответства на съюза *че* и на съюзната дума *как*, изразяващи индикативна модалност“ (Генадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 334). Може да се обобщи, че *да* има функциите на епистемично неутрален комплементизатор, когато се употребява аналогично на комплементизатора *че* и не служи за предаване на следходност на събитието, изразявано от подчинения предикат. *Да* изреченията при предикатите за непосредствено възприятие имат фактивна интерпретация.

27. Сигурно я бяха видели *да* (че) [*пада*].

28. Видяхме *да* (че) [*се приближава някакво шествие*].

Наричаме (неконюнктивното индикативно) *да* комплементизатор, защото изпълнява всички изисквания за комплементизатор. Въпросът с принадлежността към структурата на подчиненото изречение може да бъде разгледан по следния начин. Субектът на подчиненото изречение може да се реализира в крайна дясна позиция в неконюнктивни изречения, въведени с *да*, и в такава структура *да* остава извън подчиненото изречение (29.а.). Изреченията със субект на подчиненото изречение пред *да* могат да се интерпретират като случаи на *вътрешна топикализация*¹⁴ (29.б.) или *вътрешна лява дислокация* (29.в.).

29.а. Видя *да* [*потегля малко корабче*].

29.б. Видя [*малко корабче*_i] [(то_i) *да* потегля].

29.в. Видя [*го*_i] [(то_i) *да* потегля].

Прекият обект на главното изречение се подчинява само на селективните ограничения на подчинения предикат, доколкото всяко явление от действителността може да се възприема, и ограничения за съчетаемост към прекия обект не се налагат от главния предикат (Илиева, Коева / Ilieva, Koeva 2001: 136).

¹³ При лявата дислокация (left dislocation), разглеждана като вид топикализация или като явление, което има общи характеристики с топикализацията, конституент на изречението функционира извън структурата му. В простото изречение мястото на този конституента се заема от местоимение ([*Иван*_i], [*той*_i] *ще* *дойде* *на* *вечеря*, [*На Иван*_i], *трябва да* [*му*_i] *купим подарък*). Без да обсъждаме дали конституентът в лява дислокация е резултат на движение, или е базово генериран в начална позиция, приемаме, че появяването му в начална изреченска позиция е възможно, тъй като по някакъв начин (експлицитно или имплицитно) вече е известен (Prince 1984: 217) и задава темата, за която се предава информация в изречението.

¹⁴ При топикализацията (topicalization) конституент на изречението функционира извън структурата му като тема, за която се съобщава нещо. Приема се, че синтактична разлика между топикализация и лява дислокация е отсъствието на местоимение в структурата на изречението, което да показва мястото на топикализирания конституент: *Петър*, *изглежда, че няма да дойде*.

Морфологичната маркираност се изразява в това, че подчиненият предикат е ограничен до формата на сегашно време, което се интерпретира като темпоралната категория, изразена от главния предикат (събитията се случват едновременно).

5.3. Семантична и структурна маркираност

Индикативна интерпретация на комплемента, която не е маркирана лексикално се изразява посредством комплементни малки изречения (32.).

32. (аз_i) *Правех се на* [(аз_i съм) *възглунав пътник*].

Именният изреченски предикат на комплементните малките изречения не може да изразява глаголни категории като: лице, време, залог, наклонение, свидетелственост. От друга страна, малките изречения споделят граматичните категории на главния предикат, по-точно глаголят *съм* от съставното именно сказуемо на малкото изречение не се реализира именно поради идентичната интерпретация на глаголните категории, които споделя с главния предикат. Можем да кажем, че комплементните малки изречения са с редуцирана структура (без глаголен компонент, само с именен предикат) и са изцяло интегрирани в структурата на главния предикат.

Комплементни малки изречения се наблюдават при главен глаголен предикат с експериенцер в подложна позиция и одушевен пряк обект: предикати за пропозиционално отношение, за заблуда, за желание и за непосредствено възприятие (Коева / Коева 2019: 68). Прекият обект на главния предикат и субектът на малкото изречение се отнасят към един и същи референт.

33. *Искаше* [я_i] [(тя_i е) *щастлива*].

34. *Виждам* [го_i] [(той_i е) *изправен на скалата*].

Комплементни малки изречения са възможни и при предикати за въображаема реалност (със или без експериенцер непряк обект). Наблюдава се следната семантична зависимост: субектният аргумент на главния предикат и субектният аргумент на малкото изречение се отнасят към един и същи референт (35.).

35. (той_i) *Струваше ми се* [(той_i е) *добро момче*].

Позицията на субекта на комплементните малките изречения в български е контролна позиция:¹⁵ от субекта или от обекта на главния предикат (Коева / Коева 2001). И в двата случая субектът на малкото изречение се подчинява на селективните ограничения на предиката на малкото изречение, доколкото селективните ограничения на главния предикат към обекта не са специфични.

6. Комплементни изречения с интерогативна интерпретация

6.1. Лексикална маркираност

Дали традиционно се причислява към комплементизаторите (Пенчев / Penchev 1998: 18; Тишева / Tisheva 2004: 9). „(*Дали*) (бел. на автора) е от групата на комплементизаторите в български, наред с *че, да, дето*“ (Тишева / Tisheva 2004: 10).

Предикати, които се свързват с комплементизатора *дали*, са предикати за изискване на информация от източник пряк обект (*питам, запитвам, разпитвам* и др.) и предикати за изискване на информация от източник непряк обект (*задавам въпрос, поставям въпрос* и др.).

36. [*Понякога се питам*] *дали* [*не губя разсъдъка си*].

¹⁵ Контролът (control) се дефинира като задължителна интерпретация на субекта на подчиненото изречение от субекта или обекта на главното, без възможност за замяна със съществително.

Останалите типове предикати, които се свързват с *дали*, съвпадат с предикатите, които се срещат с *че*. Налице е зависимостта, че ако един предикат присъединява *че* изречение, то той се съчетава и с косвени въпроси (Коева / Коева 2019: 68).

Не се наблюдава зависимост на субекта на подчиненото изречение от субекта на главното, както и ограничения по отношение на изразяването на граматичните категории на глагола в подчиненото изречение. При предикатите за предаване на информация и за знание с експериментален субект важи, че ако предложна (*за*) група и комплементното изречение се появяват едновременно, аргументът, изразен от предложната група, и аргумент към подчинения предикат имат еднакъв референт (вътрешна лява дислокация).

37. *Питам те за [него_i] дали (той_i) е дошъл.*

6.2. Лексикална и синтактична маркираност

6.2.1. Общи косвени въпроси

Приемаме, че въпросителната частица *ли* при общите косвени въпроси не е комплементизатор, за разлика от други мнения (Hansen et al. 2016: 216), макар че се конкурира с изреченията с *дали* (38.а. и 38.б.) (причината е, че *ли* е клитика, която е част от подчиненото изречение).

38.а. [*Понякога се питам*] [*не губя ли разсъдъка си*].

38.б. [*Понякога се питам*] *дали* [*не губя разсъдъка си*].

Не се наблюдава задължителна или незадължителна обща референция на аргументи от главното и подчиненото изречение, няма ограничения по отношение на изразяването на граматичните категории на глагола в подчиненото изречение. Лексикалната маркираност се осигурява от наличието на частицата *ли*, а синтактичната маркираност се изразява в обичайната начална позиция на конституента, към който е зададен въпросът, и позицията на частицата *ли*: [*Понякога се питам*] [*разсъдъка си ли не губя*].

6.2.2. Частни косвени въпроси

Изразяване на интерогативна модалност между главен предикат и комплемент, което е маркирано лексикално и синтактично, се наблюдава и при частните косвени въпроси. Въпросителните местоимения (и наречия) в косвените въпроси могат да бъдат реализация на даден аргумент, адюнкт или модификатор, но както е известно, нямат кореферентна интерпретация по отношение на фраза от главното изречение. Надежден тест за това дали *как* се използва като комплементизатор, или като въпросително местоимение, част от подчиненото изречение, е възможността във втория случай да се разшири с друго наречие (*точно как*) (Hansen et al. 2016: 143).

Посочва се, че косвените въпроси се явяват като подчинени допълнителни изречения към предикати от следните семантични групи: към глаголи за сетивно възприятие, за мисловна дейност, за емоционални реакции, за конкретни (практически) дейности, за емоционално-мисловна дейност, за волево-речева дейност, за емоционално-волева дейност (Тишева / Tisheva 2004: 27 – 28). В използваната класификация на предикатите, които присъединяват комплемементи (Коева / Коева 2019), видовете предикати, които се съчетават с косвени въпроси, са: предикати за предаване на информация, за изискване на информация, за пропозиционално отношение, за въображаема реалност, за знание и за непосредствено възприятие.

Лексикалната маркираност се изразява в замяната на име от подчиненото изречение със съответното местоимение, а синтактичната – в началната позиция на въпросителната дума или фраза в структурата на подчиненото изречение. Няма ограничения за изразяване на категориите на глагола или зависимост на интерпретацията на субекта на подчиненото изречение от субекта или обекта на главното изречение.

7. Комплементни изречения с конюнктивна интерпретация

При изреченията с конюнктивна интерпретация присъединяваните части „представляват непряко предадена чужда или своя реч, съдържаща подбуждане към някого да извърши нещо желано или необходимо (...), по структура са близки и съвпадат понякога напълно с подбудителните изречения“ и могат да изразяват заповед, подбуда, забрана, предположение, молба, пожелание (Геннадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 338). Осъществяването на действието в подчиненото изречение се схваща като възможно (несигурно, съмнително, възможно изобщо) или като необходимо и се съчетават с глаголи за сетивна, мисловна, емоционална, волева или речева дейност (Геннадиева-Мутафчиева / Genadieva-Mutafchieva 1983: 335). Структурата на подчиненото изречение се маркира от употребата на *да*, което в тези случаи не разглеждаме като комплементизатор, а като модална частица.

Голяма част от характеристиките на *да* като неконюнктивен комплементизатор и като модална частица съвпадат: между *да* и подчинения глагол могат да се разполагат само клитики; съществуват ограничения при употребата на темпоралните форми на глагола в подчиненото изречение. В подчинените изречения (с уточнението, че това твърдение се отнася само до *да* изреченията с конюнктивна интерпретация, бел. на автора) няма граматикализирано темпорално изразяване – глаголната форма е в сегашно време, а следходността на събитието в подчиненото изречение е по отношение на събитието в главното изречение, а не спрямо момента на изказването (Кутсаров / Kutsarov 2002: 165).

Предлага се разделяне на подчинените изречения с *да* на две групи: съответстващи на конюнктивни или на инфинитивни изречения в други езици (Кгарова 1998: 75). Като основание за тази подялба се посочва, че субектната позиция при първата група може да се заеме от местоимение със свободна интерпретация в рамките на изречението или от съществително ((аз) *Искам той_i / Иван_j да дойде*), а при вторите – от местоимение с анафорична характеристика в рамките на изречението без възможност за заместване със съществително ((той_i) *Забрави (той_i) / *Иван_j да дойде*) (обяснението е на автора). Някои изследователи интерпретират субектната позиция на *да* изреченията и при първата група като анафорична (контролна) позиция (*Той_i искаше (той_i) да чете*) (Rivero 2005: 1085). Всъщност и за двете посочени групи комплементни изречения с *да* съществуват примери с различни субекти на главното и подчиненото изречение и възможност за алтернация със съществително в субектната позиция на подчиненото изречение (с изключение на модалните и фазовите предикати).

39. (аз_i) *Ще се опитам [то_j (момчето_j)] да забрави всичко.*

40. (аз_i) *Няколко пъти успях [то_j (кучето_j)] да повтори жестовете ми.*

41. (аз_i) *Забравих (ние_j) да почистим двора / [учениците_j] да почистят двора.*

Комплементни изречения с конюнктивна интерпретация се наблюдават при предикати за желание, за постигане (*опитвам, успявам* и др.), за манипулация и при илокутивни предикати за манипулация (*разпореждам, препоръчвам* и др.).

Тези групи предикати в езици с инфинитив се разглеждат като предикати с повдигане или с контрол в зависимост от това дали са транзитивни, или не (Hu, Chen 2020). Възможно е в български да се наблюдава зависима интерпретация на субекта на подчинения предикат от субекта (при предикати за желание и за постигане) или от обекта (при предикати за манипулация) на главния предикат, но макар че се среща често, такава зависимост не е абсолютно задължителна. При някои предикати за манипулация с пряк обект (*моля, умолявам, каня, карам, убеждавам, заставам, предизвиквам* и др.) може да се наблюдава частична зависимост на субекта на подчинения глагол от обекта на главния предикат – само на лицето, но не и на числото (42.а.). При други предикати за манипулация с непряк обект (*позволявам, разрешавам, забранявам, преча, отказвам, внушавам* ‘карам’ и др.) (43.а.) може да се наблюдава (незадължителна) зависима интерпретация на субекта на подчинения предикат от непрекия обект на главния (ако е изразен).

42.а. *Моли [ме]_i (ние_i) да го пуснем в шатрата.*

43.а. *Внушаваха [му]_i (той_i) да даде на хората прилична заплата.*

Тъй като обектът при повечето предикати, присъединяващи комплементни изречения с конюнктивна интерператция, не е задължителен (42.б. и 43.б.), а се наблюдават случаи и като (44.), има основания за интерпретация с вътрешна топикализация.

42.б. *Моли (ни)_i да го пуснем в шатрата.*

43.б. *Внушаваха (му)_i да даде на хората прилична заплата.*

44. ... *като взели и [него]_i да (го)_i канят (той)_i да поостане ...*

8. Комплементни изречения с модална интерпретация

С модална интерпретация са комплементните изречения към модални и фазови предикати (*мога, може, трябва, започвам, продължавам, спирам* и др.). Модалните глаголи могат да се разглеждат като оператори по отношение на ситуацията, представена в подчиненото изречение (Klabunde 2007), което е в синхрон и с традицията в българската граматика. В български могат да се разделят на две групи: такива, които присъединяват субектно комплементно изречение (*може, трябва, необходимо е, възможно е* и др.) (45.), и такива, които присъединяват комплементно изречение (*мога, започвам, продължавам, спирам* и др.) (46.).

45.а. *Възможно е това да не е животно.*

45.б. *Възможно е да не е животно.*

46. *Започвам да се отегчавам тук.*

При първата група няма ограничения за интерпретацията на подчинения субект. При втората група се наблюдава пълна зависимост на интерпретацията на темпоралните характеристики на комплементния предикат от темпоралните характеристики на главния (едновременност на ситуацията, изразявана от подчинения предикат, с тази, изразявана от главния) и пълна зависимост на подчинения субект от субекта на главния предикат. Субектът може да е експлицитно изразен както в главното, така и в комплементното изречение (47.).

47.а. *Мракът започва да се движи.*

47.б. *Започва мракът да се движи.*

47.в. *Започва да се движи мракът.*

9. Комплементни изречения с неиндикативна и неконюнктивна интерпретация

Наблюдава се още един тип интерпретация, при който се изразява нереално събитие, но без конюнктивна интерпретация и изразяване на следходност (48.).

48. *[Не помнеха [да са го срещали]].*

Посочва се, че в подчинените изречения с *да* могат да се използват само четири глаголни времена – презенс, имперфект, перфект и плусквамперфект (Асенова / Asenova 1998: 114). Изразяването на неиндикативна и неконюнктивна интерпретация се постига с темпоралните форми на минало неопределено и минало предварително време. Наблюдава се при нефактивна употреба на предикати за знание и предикати за отрицателно пропозиционално отношение (*отричам, опровергавам* и др.) (49. и 50.).

49. *[Не знае [как е влязъл]].*

50. *Но категорично [отрича, [че е оставила плика в стаята]]...*

10. Заключение

Семантичното отношение между присъединяваща част предикат и присъединявана част комплемент може да бъде изразено по няколко начина: лексикално – посредством комплементизатор или друг лексикален клас (въпросителни частици, въпросителни местоимения или наречия), граматично – посредством редуциране на темпоралните категории на комплементния предикат или словоред, различен от каноничния, семантично – посредством зависима интерпретация на субекта на комплементния предикат от субекта или обекта на главния предикат. С лексикално маркиране от комплементизатор в български се въвеждат комплементни изречения с индикативна интерпретация и общи косвени въпроси. Морфологично маркиране се наблюдава при всички *да* изречения: за изразяване на индикативна, конюнктивна, модална и неиндикативна, неконюнктивна интерпретация. Синтактично маркиране се проявява при общи и частни косвени въпроси без комплементизатор. Със семантично маркиране се характеризират комплементните изречения с модална интерпретация и комплементните малки изречения, при които се наблюдава и структурна редукция. Може да се обобщи, че основните маркери за комплементност са лексикални, а останалите типове маркираност свидетелстват за различните типове комплементни изречения.

Благодарности

Изследването е извършено по проект „Обогатяване на семантичната мрежа Уърднет с концептуални фреймове“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ по програма „Финансиране на фундаментални научни изследвания – 2020 г.“, Договор No. КП-06-Н50/1 от 2020 г.

Цитирана литература / References

- Асенова 1989: Асенова, П. *Балканско езиковедие. Основни проблеми на балканския езиков съюз*. София: Издателство „Проф. Марин Дринов“. (Asenova 1989: Asenova, P. *Balkansko ezikoznanie. Osnovni problemi na balkanskiya ezikov sayuz*. Sofia: Izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”)
- Викторова 2009: Викторова, К. Функционален развой на *да*-конструкцията в съвременния български език. – В: *Българско езиковедие. Т. 5. Проблеми на граматичната система на българския език – глагол*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 304 – 345. (Viktorova 2009: Viktorova, K. *Funktsionalen razvoy na da-konstruktsiyata v savremenniya balgarski eizk*. – In: *Balgarsko ezikoznanie. T. 5. Problemi na gramatichnata sistema na balgarskiya ezik – glagol*. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov“, pp. 304 – 345.)
- Генадиева-Мутафчиева 1983: Генадиева-Мутафчиева, З. Сложно съставно с подчинено допълнително изречение. – В: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис*. София: Издателство на БАН, с. 328 – 347. (Genadieva-Mutafchieva 1983: Genadieva-Mutafchieva, Z. *Slozhno sastavno s podchिनeno dopalnitelno izrechenie*. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 3. Sintaksis*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, pp. 328 – 347.)
- Илиева, Коева (2001): Илиева, К., Св. Коева. Емпатия, изречение и текст. – В: *Българско езиковедие*, Т. 2 – *Прагматика на текста*, София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 83 – 159. (Ilieva, Koeva (2001): Ilieva, K., Sv. Koeva. *Empatiya, izrechenie i tekst*. – V: *Balgarsko ezikoznanie*, Т. 2 – *Pragmatika na teksta*, Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. M. Drinov”, s. 83 – 159.)
- Коева 2001: Коева, Св. Малки изречения. – В: Коева, Св. (съст.). *Съвременни синтактични теории. Помагало по синтаксис*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство, с. 61 – 68. (Koeva 2001: Koeva, Sv. *Malki izrecheniya*. – In: Koeva, Sv. (sast.). *Savremenni sintaktichni teorii. Pomagalo po sintaksis*. Plovdiv: Plovdivsko universitetsko izdatelstvo, pp. 61 – 68.)
- Коева 2014: Коева, Св. Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. – В: Коева, Св. (съст.). *Езикови ресурси и технологии за български*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 29 – 52. (Koeva, Sv. *Balgarskiyat natsionalen korpus v konteksta na svetovната teoriya i praktika*. – In: Koeva, Sv. (sast.). *Ezikovi resursi i tehnologii za balgarski*. Sofia: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov“, pp. 29 – 52.)
- Коева 2018: Коева, Св. Типология на подчинените изречения към прилагателно име в български. – В: *Orbis Linqvarium*, кн. 16, бр. 2, с. 122 – 132. (Koeva 2018: Koeva, Sv. *Tipologiya na podchinenite izrechenia kam prilagatelno ime v balgarski*. – In: *Orbis Linqvarium*, kn. 16, br. 2, pp. 122 – 132.)

- Коева 2019: Коева, Св. Комплементите в български. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 57 – 68. (Koeva 2019: Koeva, Sv. Komplementite v balgarski. – In: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Institutata za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*. Sofia: Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov“, pp. 57 – 68.)
- Кръпова 2008: Кръпова, И. Наблюдения върху синтактичните свойства на съюзната връзка *deto*. – В: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Festschrift für Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag. Specimina Philologiae, Slavicae*. München, с. 305 – 321. (Krapova 2008: Krapova, I. Nablyudeniya varhu sintaktichnite svoystva na sayuznata vrazka *deto*. – In: *Bulgaristica – Studia et Argumenta. Festschrift für Ruselina Nitsolova zum 65. Geburtstag. Specimina Philologiae, Slavicae*. München, pp. 305 – 321.)
- Куцаров 2002: Куцаров, К. Да като константен сигнализатор за следходност. – В: *Езикът: история и съвременност*. Шумен: Университетско издателство „Епископ К. Преславски“, с. 161 – 166. (Kutsarov 2002: Kutsarov, K. *Da kato konstanten signalizator za sledhodnost*. – In: *Ezikat: istoriya i savremennost*. Shumen: Universitetsko izdatelstvo “Episkop K. Preslavski”, pp. 161 – 166.)
- Ласкова 2012: Ласкова, Л. Параметри на ситуацияте, изразени в изказване с глагол за перцепция: лице, число, статус и време. <https://naum.slav.uni-sofia.bg/sites/default/files/lili_series_diss_5_1_laskoval.pdf> [10.03.2021] (Laskova 2012: Laskova, L. Parametri na situatsiite, izrazeni v izkazvane s glagol za pertsepsiya: litse, chislo, status i vreme. <https://naum.slav.uni-sofia.bg/sites/default/files/lili_series_diss_5_1_laskoval.pdf> [10.03.2021])
- Ницолова 1983: Ницолова, Р. Сложно съставно с подчинено определително изречение. – В: *Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис*. София: Издателство на БАН, с. 305 – 321. (Nitsolova 1983: Nitsolova, R. Slozhno sastavno s podchineno opredelitelno izrechenie. – In: *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. T. 3. Sintaksis*. Sofia: Izdatelstvo na BAN, pp. 305 – 321.)
- Пенчев 1998: Пенчев, Й. Синтаксис на съвременния български книжовен език. Асеновград: Издателска къща „Вечерник“. (Penchev 1998: Penchev, Y. *Sintaksis na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. Asenovgrad: Izdatelska kashta “Vechernik”.)
- Тишева 2004: Тишева, Й. Структурни модели на въпросителните изречения в българския език. – В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. София: Университетско издателство „Св. Кл. Охридски“, с. 5 – 67. (Tisheva 2004: Tisheva, Y. Strukturni modeli na vaproisitelnite izrecheniya v balgarskiya ezik. – In: *Godishnik na Sofiyskiya universitet “Sv. Kliment Ohridski”*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kl. Ohridski”, pp. 5 – 67.)
- Cinque, Rizzi 2010: Cinque, G., L. Rizzi. The cartography of syntactic structures. Heine, B., H. Narrog (Eds.). *Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press, pp. 41 – 58.
- Cristofaro 2005: Cristofaro, S. *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- Dixon 2010: Dixon, R. *Basic linguistic theory volume 2: Grammatical topics*. Oxford: Oxford University Press.
- Gast, Diessel 2012: Gast, V., H. Diessel. The typology of clause linkage: status quo, challenges, prospects. – In: Gast V., H. Diessel. (Ed.). *Clause Linkage in Cross-Linguistic Perspective: Data-Driven Approaches to Cross-Clausal Syntax*. Berlin – Boston, pp. 1 – 37.
- Givón 1980: Givón, T. The binding hierarchy and the typology of complements. – In: *Studies in Language*, 4(3), pp. 333 – 377.
- Givón 2001: Givón, T. *Syntax: An Introduction*. Vol. II. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Hansen et al. 2016: Hansen, B., A. Letuchiy, I. Błaszczuk. Complementizers in Slavonic (Russian, Polish, and Bulgarian). – In: Boye, K., P. Kehayov (Eds.). *Complementizer Semantics in European Languages*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter GmbH, pp. 175 – 224.
- Hu, Chen 2020: Hu, B., H. Chen. On the Raising and Control of Modal Auxiliary Verbs. – In: *International Journal of Linguistics*, Vol. 12, No. 4, pp. 252 – 279.
- Klabunde 2007: Klabunde, R. Lexical choice of modal expressions. – In: *Proceedings of the 11th European Workshop on Natural Language Generation (ENLG-07)*. Dagstuhl, pp. 73 – 80.
- Koeva 1995: Коева, Св. A Minimalist view on NP-raising. – В: *Съпоставително езикознание*, кн. 4/5, с. 5 – 9. (Koeva 1995: Koeva, Sv. A Minimalist view on NP-raising. – In: *Sapostavitelno ezikoznanie*, kn. 4/5, pp. 5 – 9.)
- Krapova 1998: Krapova, I. Subjunctive complements, null subjects and case checking in Bulgarian. – In: *University of Venice Working Papers in Linguistics*, vol. 8, 2, pp. 73 – 93.
- Lehmann 1988: Lehmann, C. Towards a typology of clause linkage. – In: Haiman, J., S. A. Thompson (Eds.). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, pp. 181 – 226.
- Noonan 2007: Noonan, M. Complementation. – In: Timothy, S. (Ed.). *Language typology and syntactic description*. Vol. 2. Cambridge, UK: Cambridge University Press, pp. 52 – 150. <https://www.researchgate.net/publication/279758604_Complementation> [10.03.2021]

- Nordström, Boye 2016: Nordström, J., K. Boye. Complementizer semantics in the Germanic languages. – In: Boye, K., P. Kehayov (Eds.). *Complementizer Semantics in European Languages*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, pp. 131 – 174.
- Pitsch 2018: Pitsch, H. Bulgarian moods. – In: *Journal of Slavic Linguistics*, 26, 1, pp. 55 – 100.
- Prince 1984: Prince, E. Topicalization and left-dislocation: A functional analysis. – In: *Annals of the New York Academy of Sciences*, 433, pp. 213 – 225.
- Radford 1997: Radford, A. *Syntactic Theory and the Structure of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rivero 2005: Rivero, M. L. Topics in Bulgarian morphology and syntax: A minimalist perspective. – In: *Lingua*, 115, pp. 1083 – 1128.
- Rudin 1986: Rudin, C. *Aspects of Bulgarian syntax: Complementizers and Wh constructions*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Van Valin 1984: Van Valin, R. D. Jr. A typology of syntactic relations in clause linkage. – In: *Berkeley Linguistics Society*, 10, pp. 542 – 558.
- Wurmbrand, Lohninger 2019: Wurmbrand, S., M. Lohninger. An implicational universal in complementation – Theoretical insights and empirical progress. – In: Hartmann, J., A. Wöllstein (Eds.). *Propositional Arguments in Cross-Linguistic Research: Theoretical and Empirical Issues*. Berlin: Mouton de Gruyter <<https://ling.auf.net/lingbuzz/004550>> [10.03.2021].

TOWARDS A TYPOLOGICAL ANALYSIS OF BULGARIAN COMPLEMENTS

Svetla Koeva

**Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences**

svetla@dcl.bas.bg

Abstract: The aim of the study is to present the main components directed to a typological analysis of Bulgarian complements and to propose a classification based on the type of semantic relations between clauses. The semantic relation **has complement – is complement** can be expressed at the lexical, morphological, semantic and syntactic level. This is manifested by the complementizers, the bound interpretation of the temporal categories of the complement predicate, the bound interpretation of the complement subject and the reduced syntactic structure of the complement.

Keywords: *complements, semantic relations, lexical marking, structural marking*

Svetla Koeva
Institute for Bulgarian Language
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., Bl. 17
Sofia 1113
Bulgaria